

BESLUT

2025-06-19

Dnr SU FV-1176-25

Handläggare:
Rikard Skårfors
FD, Utbildningsledare
Rektors kansli,
Ledningssekretariatet

Yttrande över betänkandet Ett likvärdigt betygssystem (SOU 2025:18)

Stockholms universitet har anmodats av Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) att inkomma med synpunkter på betänkandet från Utredningen om likvärdiga betyg och meritvärden *Ett likvärdigt betygssystem* (SOU 2025:18). Universitetet har följande att anföra.

Sammanfattande synpunkter

Stockholms universitet instämmer i utredningens utgångspunkt att det nuvarande svenska betygssystemet är bristfälligt vad gäller likvärdighet. Utredningen föreslår en genomgripande reform av betygssystemet, med syfte att öka likvärdigheten, minska strategisk betygssättning och förbättra rättssäkerheten i urvalet till högre utbildning. Dagens betygssystem är målrelaterat men saknar objektiva referenspunkter. Det leder till bristande likvärdighet vilket riskerar att underminera betygens funktion som urvalsinstrument till gymnasie- och högre utbildning, en kritik som har varit känd sedan det målrelaterade systemet infördes. Vid tiden för införandet av ett målrelaterat betygssystem förväntades alternativa urvalsformer för högre utbildning balansera en minskad reliabilitet i bedömningen, men detta har i praktiken inte genomförts.

Universitetet håller med om att betygssystemet behöver ses över, men anser det beklagligt att utredningen har fått ett så avgränsat uppdrag. Genom att enbart fokusera på betygens reliabilitet behandlas symtomen snarare än orsakerna till dagens problem. Utredningen tar inte tillräcklig hänsyn till andra centrala aspekter såsom validitet, marknadseffekter, lärandets villkor eller betygens betydelse i ett bredare pedagogiskt och samhälleligt sammanhang.

Ett helhetsgrepp på betygssystemet och dess roll i skolan hade varit att föredra. Ett nytt betygssystem påverkar alla delar av utbildningssystemet och bör därför utformas med beaktande av t.ex. lärarnas arbetsbelastning och professionella handlingsutrymme, skolornas varierande förutsättningar, samt elevers möjligheter att förstå systemet och utvecklas i sin läroprocess med hälsa och välbefinnande i behåll. Den föreslagna modellen är dessutom

synnerligen komplex och kommer att kräva omfattande arbete och anpassningar, vilket riskerar att ytterligare belasta en redan ansträngd lärarkår och skolverksamhet.

Delar av utredningens förslag innebär ett viktigt steg mot ett mer rättvist, tillitsfullt och funktionellt betygssystem. Genom att kombinera professionellt omdöme med extern kalibrering skapas bättre förutsättningar för både elever och lärare.

Universitetet tillstyrker behovet av en översyn av betygssystemet. Ett mer balanserat, väl förankrat och långsiktigt reformarbete krävs, som väger samman validitet, reliabilitet, lärande och rättvisa i praktiken.

Specifika synpunkter och bedömningar

Förslag på en numerisk betygsskala och nya betygskriterier (kapitel 9, ss. 463ff.)

Stockholms universitet ställer sig inte bakom förslaget att utöka antalet betygssteg till 10. Argumentationen för förslaget bygger huvudsakligen på att en utökning innebär större möjlighet till differentiering vid sökande till högre utbildning, men i betänkandet lyfts även att med fler betygssteg kan läraren ta tillvara mer nyanserad information om elevernas faktiska kunskaper. Detta är helt avhängigt av att det på ett rättssäkert och meningsfullt vis går att sätta mer finkalibrerade betyg, vilket universitetet ifrågasätter. Universitetet menar att ju fler betygssteg det finns, desto svårare blir differentieringen och att skriva fram meningsfulla betygskriterier som verkligen differentierar mellan alla nivåer. I betänkandets förslag till betygskriterier anges kriterier för endast 5 steg, vilket universitetet menar är en mer rimlig skala.

Däremot tillstyrker universitetet förslaget att införa en symmetrisk betygsskala, något som emellertid inte förutsätter en ökning av antalet betygssteg. Universitetet ställer sig vidare positivt till en omformulering av betyget F. Den skarpa gränsen mellan godkänt och icke godkänt har länge varit pedagogiskt problematisk och haft negativa konsekvenser för elevers motivation, välmående och syn på kunskap. En skala utan en skarp F-gräns möjliggör ett mer differentierat och formativt synsätt på lärande, samtidigt som den ger högre validitet i meritvärderingen.

Utredningen lyfter att nya utbildningsvägar bör skapas för de elever som inte uppnår behörighet till nationella program. Stockholms universitet instämmer i behovet av tillgängliga alternativ, men vill samtidigt understryka vikten av att dessa inte organiseras som en separat skolform eller särskilda skolor. Det finns en uppenbar risk att sådana lösningar leder till lägre undervisningskvalitet, sämre resurstillgång och svagare social integration. I stället bör elever utan fullständig behörighet ges möjlighet att gå i samma skolor och miljöer som övriga gymnasieelever, men med anpassade krav och stöd. Det bör vara norm att alla elever, oavsett förkunskaper, inkluderas i ett gemensamt utbildningssystem snarare än att grupperas utifrån brister i betygsuppfyllelse.

Meritvärdeskalibrering (kapitel 8, ss. 411ff., kapitel 10, ss. 505ff. och kapitel 11, ss. 529ff.)

Förslaget att kalibrera elevernas samlade meritvärde utifrån skolans resultat på centralt rättade nationella slutprov är i grunden rimligt och väl avvägt, då det respekterar lärarens professionella ansvar samtidigt som det tillför ett externt mått som motverkar systematiska avvikelser. Samtidigt är modellen så komplex att det befaras att elever och i vissa fall även lärare inte kommer att förstå den, vilket riskerar att medföra misstro mot betygssystemet.

Det finns därför ett behov av fortsatt metodutveckling vad gäller hantering av skev spridning. Om en skolas betygsfördelning avviker kraftigt från provresultaten – exempelvis genom låg spridning – riskerar enskilda elever att få kraftigt justerade meritvärden, utan att det behöver spegla bristande betygssättning i just deras fall. Det kan även i fortsättningen finnas risk att skolor tillämpar s.k. glädjebetyg genom att avstå från att justera sin betygssättning efter de nationella proven.

På individnivå kan systemet riskera att bli orättvist; t.ex. kan en elev med högst betyg (10) och högst poäng på de nationella proven (10) få ett meritvärde på under 8,5 om skillnaden mellan skolans snittbetyg och skolans resultat på de nationella proven är större än två. Vidare framgår av betänkandets Bilaga 3 (Volym 2, s. 135) att meritvärdeskalibreringen kan förväntas leda till en genomsnittlig nedgång av flickors percentilrankning jämfört med idag medan pojkar kan förväntas få en uppgång i sin genomsnittliga percentilrankning med ungefär lika mycket.

Ändrade behörighetsregler för antagning till gymnasieskolan och till högre utbildning (kapitel 15, ss. 617ff.)

Den skarpa gränsen för godkänt betyg, som föreslås avskaffas i kapitel 9, förefaller emellertid finnas kvar avseende ansökan till gymnasieskolan där betänkandet föreslår (avsnitt 15.2, s. 621) att elever för behörighet till ett nationellt program ska ha ett meritvärde på minst 4 samt (s. 622) att meritvärdet inte endast ska användas vid urval till gymnasieskolan utan även till att avgöra en elevs behörighet till vidare studier på gymnasieskolan. Detta ska även gälla yrkesprogram.

Vidare är det problematiskt att godkänt provresultat blir ett krav för antagning till högskola, men inte för att avlägga gymnasieexamen. Detsamma gäller godkänt resultat i svenska, engelska och matematik. Detta leder till att examen från ett högskoleförberedande program inte alltid ger grundläggande behörighet till högskolan (exempelvis om eleven varit frånvarande från ett nationellt prov, eller fått underkänt betyg i ett kärnämne).

Det nationella provsystemet (kapitel 17, ss. 663ff.)

I utredningen föreslås (avsnitt 17.1.3, s. 668) en skalning av provresultaten genom en årsvis standardisering. Det blir viktigt att hantera trendvisa kunskapsförändringar så att resultaten blir likvärdiga och rättvisa över tid. I utredningen föreslås ett införande av prov för trendmätning men andra metoder finns som kan rymmas inom projektet, speciellt då utredningen föreslår en samtidig utprövning av nya uppgifter (avsnitt 17.1.4, s. 675). Detta är

ett viktigt och bra förslag då det höjer kvaliteten på utprövningar och därmed kvaliteten på de nationella slutproven samt möjliggör skapandet av en gemensam skala. Stockholms universitet föreslår att det utreds vidare om samtliga verktyg för ekvivaleringen inte redan finns inbyggda i utredningens förslag genom att en gemensam skala skapas med hjälp av modern testteori.

Utvecklingen av storskaliga prov är beroende av väl fungerande uppgifter som mäter det som avses att mätas och gör detta med en så hög reliabilitet som möjligt. För de befintliga nationella proven görs detta genom upprepade utprövningsomgångar där elever, lärare och provutvecklare med olika kompetensområden utvärderar och itererar uppgifterna samtidigt som det även genomförs kvalitativa analyser och psykometriska beräkningar. Det bör utredas vidare om den föreslagna modellen är tillräcklig; den har utmaningar bland annat genom den begränsade provtiden men även i att elever ska prestera på ett slutprov men vissa uppgifter inte inkluderas i resultatet.

Om det är tänkt att det ska ske utprövningar i flera omgångar innan de provas i de nationella slutproven skulle det kunna medföra svårigheter att motivera lärare att medverka, då de inte kommer att få tillgång till de nationella slutproven eller sina elevers resultat på dessa.

Utredningens förslag (avsnitt 17.1.7, ss. 679ff.) att återkopplingen från nationella slutprov enbart ska ske på aggregerad skol- och ämnesnivå riskerar att försvaga två viktiga funktioner i skolans professionella arbete: den interna kalibreringen av betygssättningen och den långsiktiga ämnesutvecklingen.

För det första behövs en gruppmissig återkoppling. Skolor bör kunna analysera provresultat för olika undervisningsgrupper, ämneslärare eller elevkategorier, för att identifiera var i verksamheten eventuella systematiska avvikelser uppstår. Utan denna information saknas ett centralt underlag för rektors ansvar att följa upp bedömningens likvärdighet inom skolan. Bedömningssamråd förlorar mycket av sin funktion om det inte finns tillgång till den typ av data som möjliggör kalibrering på gruppmiss.

För det andra behövs en innehållsmässig återkoppling. Nationella prov bör ses inte enbart som urvalsinstrument, utan också som en pedagogisk resurs. Genom att analysera vilka delmoment, uppgiftstyper eller kunskapsaspekter som eleverna lyckas respektive misslyckas med, kan ämneslag identifiera styrkor och svagheter i undervisningen. En sådan analys är avgörande för att lärarna ska kunna utveckla sin praktik och undervisningens innehåll på ett målinriktat sätt. Det är därför av stor vikt att återkopplingen till skolor och lärare inte enbart sker i form av genomsnittspoäng per ämne, utan också innehåller resultatfördelningar per undervisningsgrupp eller klass, uppgiftsnivådata för centrala delar av provet samt jämförelser med nationella nivåer i både nivå och spridning. En sådan återkoppling stödjer både skolors kvalitetsarbete och undervisningsutveckling och stärker på sikt den professionella autonomi som reformen säger sig värna.

Införandet av nationella slutprov som grund för både behörighetsbedömning och meritvärdesberäkning innebär att avgörande delar av elevens framtid vilar på ett enstaka tillfälle. Det kan särskilt påverka elever som har svårigheter att prestera under press eller har

dokumenterad provångest. Även för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar innebär detta risker för en orättvis bedömning av deras faktiska kunskaper.

Utöver de pedagogiska utmaningarna med att knyta behörighet och meritvärde till ett provresultat uppstår även praktiska svårigheter. Eftersom resultaten från de nationella slutproven kommer först efter vårterminens slut riskerar elever att få sent besked om sin behörighet och sitt faktiska meritvärde, vilket påverkar möjligheten att fatta informerade beslut om val till gymnasiet eller högskola.

Stockholms universitet menar därför att det bör införas möjligheter till kompletterande bedömningar eller särskilt stöd för elever med dokumenterade svårigheter kopplat till provsituationer. Systemet för återrapportering av slutprovsresultat bör också utvecklas för att möjliggöra så tidig återkoppling som möjligt. Det bör även övervägas om meritvärdet kan grundas på ett urval av betyg snarare än ett slutprov i varje ämne, i syfte att minska trycket på ett enstaka provtillfälle.

Övergångsbestämmelser (kapitel 20, ss. 747ff.)

Eftersom förändringar har skett ett flertal gånger sedan 1990-talet finns idag sökande till högre utbildning med bakgrund i flera olika betygssystem. Det är svårt att se hur övergångsregler ska utformas för att en effektiv jämförelse ska kunna ske mellan olika system. Detta behöver utvecklas och tillgodoses så att potentiella sökande kan få en bra bild av sina möjligheter att studera vidare. Det kommer dessutom finnas personer som kommer studera i flera olika system, och det är oklart hur dessa personer ska hanteras och hur deras meritvärde tas fram.

Konsekvenser (kapitel 21, ss. 761ff.)

Stockholms universitet ser det som osäkert om den förslagna modellen leder till att ”proven verkligen prövar elevernas ämneskunskaper” (s. 768). Utredningen menar att det ska bli svårare att räkna ut provens innehåll eftersom de testar ett stickprov av kurs- eller ämnesplanen. Detta medför emellertid samtidigt att det delvis blir slumpmässigt om läraren har gått igenom ett specifikt kunskapsområde eller inte. Redan idag är proven ett slags stickprov, men om de drivs ännu längre i den riktningen ökar risken att de inte mäter faktiska kunskaper. Det ger proven en minskad reliabilitet och validitet jämfört med idag. Trots det kommer elevens provbetyg att få större betydelse än idag. Detta kan upplevas som mindre rättvist. Urholkningen av bedömningsunderlaget skapar oklarhet i prövningen av elevernas ämneskunskaper.

Utredningen föreslår att alla ämnen fortsatt ska bidra lika mycket till meritvärdet i grundskolan, trots att undervisningstiden varierar avsevärt. Detta är ett pedagogiskt förståeligt förslag som är i linje med nu gällande system men det är rimligt att överväga en framtida reform där viktningen bättre speglar ämnets omfattning i utbildningen, antingen genom timplanen eller genom ett index för kalibreringskvalitet. Det ska noteras att meritvärdet i gymnasieskolan speglar ämnets relativa omfattning.

En invändning är att elever i profilklasser, exempelvis musikklasser, kan prestera mycket högt i ämnen som inte omfattas av nationella prov och därmed påverkas negativt i kalibreringen. Stockholms universitet anser inte att detta utgör ett principiellt problem – dessa elevers starka sidor påverkar ändå deras lärarbetyg, och kalibreringen gäller endast på total meritvärdesnivå. Däremot finns det skäl att uppmärksamma en mer subtil effekt: om en skola har många starka elever i t.ex. musik, men provresultaten i kärnämnen är genomsnittliga, kan detta leda till att skolans samlade meritvärde kalibreras ned. Detta drabbar inte de musikstarka eleverna i sig, men kan leda till att musikkbetygen för mer genomsnittliga elever på samma skola indirekt får lägre värde i urvalet trots att de presterar lika bra som motsvarande elever på en annan skola. Eftersom detta sker på meritvärdesnivå och inte påverkar ämnesbetyget i sig är det inte självklart att detta är en effekt som kräver åtgärd, men den bör följas upp noggrant.

Den föreslagna modellen med kalibrerade meritvärden, en ny betygsskala och förändrade behörighetskrav till högre utbildning innebär att elever inte längre kan förstå sitt meritvärde utifrån sina betyg på ett enkelt och direkt sätt (ss. 765ff., s. 784). Dessutom finns olika förutsättningar för de potentiella sökande beroende på vilken typ av utbildning de går på, samt beroende på om de läser på Komvux eller gymnasieskolan. Den bristande transparensen kan bli en stor svårighet för såväl sökande och studievägledare som antagningshandläggare, då det skapar osäkerhet och svårigheter att besvara frågor och stötta sökande i sina ansökningar. Skolverket och Universitets- och högskolerådet (UHR) bör därför, om modellen förverkligas, ges i uppdrag att ta fram nationella informationsmaterial och digitala vägledningsverktyg anpassade för elever, vårdnadshavare och skolpersonal.

Stockholms universitet ser inte att målet att minska elevers skolrelaterade stress uppnås med den föreslagna modellen (avsnitt 21.5.3, ss. 769ff.). Tvärtom riskerar systemets komplexitet och fokus på prov att öka elevernas stress, särskilt i slutskedet av utbildningen när betygens betydelse för vidare studier är som störst. Att elever redan i årskurs 9 ska utsättas för den press som slutprov medför borde inte vara aktuellt med den kunskap som idag finns om elevers hälsa och välbefinnande i "high stake"-bedömningssituationer.

Eftersom lärarna inte får tillgång till resultat från nationella prov före betygssättning, och då kalibrering endast omfattar ämnen med prov, finns en reell risk att skolor börjar införa egna "examensprov" i många, kanske samtliga, ämnen. Detta kan leda till att eleverna får en oproportionerligt tung provbörda i slutet av skolåren. Risker är inte bara att provtrycket ökar generellt, utan att eleverna i praktiken tvingas genomföra två separata uppsättningar stora prov – dels de nationella slutproven, dels lokala prov som underlag för betyg. Denna dubbla belastning kan få negativa effekter för såväl lärande som välmående.

Utredningen föreslår att provresultaten hålls hemliga för lärare fram till efter att betygen satts, i syfte att bevara lärarens professionella autonomi och undvika att provet får en oproportionerlig roll i betygsbeslutet. Det är ett värdefullt perspektiv, men samtidigt försvårar detta en samordnad och förankrad betygsprocess, särskilt i ämnen där nationella prov skulle kunna fungera som en kalibreringspunkt mellan flera lärare. Rekommendationer om att betyg ska grundas på varierat underlag riskerar i praktiken att inte få tillräckligt genomslag om inte de strukturella incitamenten i systemet förändras. Det krävs därför en

mer offensiv styrning – antingen genom begränsningar i antal större prov, eller genom att provresultaten görs åtminstone delvis tillgängliga för analys före betygssättning i vissa fall.

Meritpoängen (avsnitt 21.11, ss. 815f.) har i viss utsträckning bidragit till att uppmuntra elever att läsa kurser som stärker högskoleförberedelsen, exempelvis språk. Att avskaffa meritpoängen utan att analysera kompensatoriska effekter kan motverka målet om breddad rekrytering. En särskild uppföljning bör därför göras av vilka elevgrupper som påverkas av avskaffandet av meritpoäng. Alternativa incitament för att främja breddat deltagande i högre utbildning bör också övervägas.

Förslagen skulle medföra att studie- och karriärvägledarnas uppdrag blir mer komplext och även mer centralt, genom att elever och sökande till högre utbildning kommer att ha ett ökat behov av tolkningar och förklaringar av nya betyg, provresultat och antagningsprinciper. Detta gäller särskilt under den övergångsperiod då olika system tillämpas parallellt.

Avslutningsvis vill Stockholms universitet lyfta vikten av att harmonisera förslagen i detta betänkande med dem som lagts av andra aktuella utredningar inom utbildningsområdet. Exempelvis föreslås i betänkandet *Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning* (SOU 2024:81) att betygskravet C ska krävas för behörighet till lärarutbildningar. Den föreliggande utredningen berör inte detta förslag eller hur det ska hanteras vid ett byte till ett nytt betygssystem.

Detta beslut är fattat av rektor, professor Hans Adolfsson, i närvaro av universitetsdirektör Åsa Borin. Studeranderepresentanter har informerats och haft tillfälle att yttra sig. Övrig närvarande och föredragande i ärendet har varit Rikard Skårfors, Ledningssekretariatet (protokollförare).